

ปาฐกถา

เรื่อง

“พระพุทธรศาสนาในแง่ปรัชญาและวิทยาศาสตร์”

สุชีโว ภิกขุ วัดกษัตริย์วราราม

แสดง

สภากาารศึกษา มหามกุฎราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่ ๑/๒๔๕๔ จำนวน ๕,๐๐๐ ฉะบับ

อันดับหนังสือเล่มที่ ๒๖

5

พลอากาศเอก หาริน หงสกุล
มอบให้ห้องสมุดรัฐสภา

ปาฐกถา

เรื่อง

“พระพุทธรศาสนาในแง่ปรัชญาและวิทยาศาสตร์”

สุชีโว ภิกขุ วัดกษัตริยาภิรมย์

แสดง

สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ครั้งที่ ๑/๒๔๕๔ จำนวน ๕,๐๐๐ ฉบับ

อันดับหนังสือเล่มที่ ๒๖

คำนำ

ปาฐกถาเรื่องนี้ ข้าพเจ้าแต่งขึ้นที่ราชนาวิกสถาน
ตามหัวข้อซึ่งทางผู้มณฑลต้องการ เพราะเหตุที่หัวข้อ
เรื่องนี้ใหญ่และกว้างขวาง จึงเป็นการยากที่จะจดจำ
ให้ได้ความอย่างละเอียดถี่ถ้วน คงทำได้เพียงคล้าย
กับเป็นบทนำ (Introduction) เท่านั้น แม้ในบทนำ
นี้เองก็อาจกล่าวได้ว่า ยังไม่สมบูรณ์พอ เพราะ
ต้องย่อความให้สั้น เพื่อมีเวลาพูดถึงเรื่องอื่นอีก
เป็นต้นว่า ขอบเขตหรือ Scope ของปรัชญา ถ้า
จะจดจำให้ละเอียด ก็ต้องอธิบายตามแนวของ The
Mansions of Philosophy ของ Will Durant
แต่ในที่นี้อธิบายตามแนวซึ่งต้นและย่อของผู้อื่น แม้
วิทยาคำศัพท์ ก็พยายามรวบรวมอธิบายเพื่อให้ได้ความ
เดา ๆ ฉะนั้น ปาฐกถาเรื่องนี้ จึงต้องกลายเป็น
ปาฐกถาชุดใหญ่ ก็ขอแต่คงหลายตอน จึงจะครบคลุม
ถึงเรื่องสำคัญที่ปรารถนาจะอธิบายทั้งหมดได้ แต่ก็

เป็นการสมควรที่จะพิมพ์เรื่องแรกขึ้นไว้ที่ เพราะ
 อย่างน้อยการจัดยุคของปรัชญาและวิทยาศาสตร์ ซึ่ง
 ถัดมาถึงในเล่มนี้ ก็ยังเป็นแนวใหม่อันให้ประโยชน์
 แก่ผู้สนใจจำแนบง่าย ๆ.

สุขีโว ภิกขุ

ตภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๖ เมษายน ๒๔๙๕

พระพุทธศาสนาในแง่ปรัชญา และ วิทยาศาสตร์

สุชีโว ภิกขุ แสดง ณ ราชนาวิกสภา

๘ มีนาคม ๒๔๕๔

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย

เรื่องที่ข้าพเจ้าจะนำมาพูดในวันนี้ ทั้งข้อตาม

หัวข้อว่า “พระพุทธศาสนาในแง่ปรัชญา และ

วิทยาศาสตร์” ก็ด้วยอนุโลมตามความต้องการของ

ผู้ที่ไปติดต่อกันมาให้มาแสดง และเนื่องจากเรื่องที่

จะนำมาแสดงในวันนี้ นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ ถ้าจะกล่าว

ให้ละเอียดควรจะเป็นหนังสือขนาดเล่มโตๆ แต่เวลา

แสดงจำกัด เพราะฉะนั้นการแสดงในวันนี้จึงเท่ากับ

เป็นเพียงบทนำของเรื่อง ทั้งนี้เนื่องด้วยวิชาปรัชญา

กัณฑ์ วิชาวิทยาศาสตร์กัณฑ์ แต่ละวิชานับว่าเป็นวิชาใหญ่

ในมหาวิทยาลัยต่างประเทศเขาคงเป็น Department
 หนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ และแม้วิชาที่ว่าด้วยศาสนา ก็
 เป็นวิชาใหญ่กว้างขวาง เพราะฉะนั้นการที่จะนำเรื่อง
 ทั้ง ๓ มาอธิบาย เพื่อชี้ให้เห็นพระพุทธศาสนาในแง่
 ต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมีพินิจความเข้าใจในเรื่องของ
 ศาสนา, ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ไว้ม่าง เพราะฉะนั้น
 ก่อนที่เราจะก้าวไปถึงปัญหาที่ว่า พระพุทธศาสนามี
 หตักการอันจะมองจากแง่ปรัชญาหรือวิทยาศาสตร์ได้
 อย่างไรบ้างนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับ
 คำว่า ศาสนา, ปรัชญา, และวิทยาศาสตร์เสียก่อน
 แล้วจึงพิจารณาคือไปว่า คำว่า "ศาสนา" ที่มุ่งหมาย
 ได้มีลักษณะแตกต่างอะไรออกไปเป็นพิเศษบ้าง และ
 ในปัจจุบันนี้ นักปรัชญาได้เริ่มเห็นความจำเป็นในการ
 ที่จะพูดให้มนุษย์รู้เรื่องปรัชญาได้อย่างไรบ้าง เพราะ
 ว่าภาษาปรัชญาที่นักปรัชญาเขียนขึ้นนั้น ถ้าหาหนังสือ
 มาอ่าน ก็จะมีว่าเป็นภาษาพูดที่มนุษย์ฟังไม่ค่อยรู้

เรื่อง เพราะมีคำชนิดที่เป็น Technical term มาก
 มาก นอกไปจากนั้นในทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันนี้
 ปรากฏว่า นักวิทยาศาสตร์บางคน เช่นนายแฟรนซิส
 สเตอร์ หันมาสนใจในพระพุทธศาสนา ถึงกับเดินทางไป
 ไปเที่ยวเผยแผ่พระพุทธศาสนา แทนการเผยแผ่วิชา
 วิทยาศาสตร์ของเขา นี่ก็เป็นข้อควรสนใจอยู่บ้าง.

ในชั้นแรกควรทำความเข้าใจคำจำกัดความเกี่ยวกับ
 กับเรื่อง ศาสนา, ปรัชญา, และ วิทยาศาสตร์ เสีย
 ก่อน และคำจำกัดความเกี่ยวกับ ศาสนา ปรัชญา
 และวิทยาศาสตร์นี้ เราจะไม่พิจารณากันในภาษาไทย
 เพราะว่าเราบัญญัติศัพท์ชนภาษาหลัง เป็นการบัญญัติ
 ศัพท์ซึ่งแปลมาจากภาษาอังกฤษ แม้กระนั้นยังน่าชมผู้
 ที่คิดบัญญัติศัพท์เป็นภาษาไทย ว่าน่าฟัง มีเหตุผลและ
 ได้น่าหนักแห่งคำพอใช้ แม้ชาวอินเดียนเองบางที่เขาก็
 รู้จักชายหน้าคนไทยอยู่บ้าง ชาวอินเดียนเป็นเจ้าของ
 ภาษาของเขา แต่ไม่ค่อยได้บัญญัติศัพท์ชนใช้ เช่น

ชาวอินเดียนใช้คำว่า “วิทย์” ไม่เป็น เขาใช้ Radio
 เขาคำอังกฤษไปใช้โดยที่เดยว ศัพท์อื่น ๆ ก็ยังมี
 อีกมาก ภาษาฮินดี ไม่มีบัญญัติศัพท์ใช้ พอเขาเห็นว่า
 เรามีสัพท์ใช้รักุม เราอธิบายศัพท์ให้เขาฟัง เขาค้น
 เค้นแะระของจดด้วยรู้ดีว่า ภาษาที่พระพุทธเจ้าเคย
 ทรงใช้ได้มาเกิดใหม่ในประเทศไทยอย่างเหมาะสม.

คำว่า “ศาสนา” ในภาษาอังกฤษใช้ว่า Religion
 แผลงมาจากภาษาละติน ว่า Religio คำว่า Religio
 ในภาษาของชาวแปดว่า ความผูกพัน อธิบายว่า
 ได้แก่ความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า หรือ
 กล่าวถึง Religion ก็หมายถึงการบูชาพระผู้เป็นเจ้า
 ภาษาเดิมหมายอย่างนี้ คราวนี้เราจะเห็นได้ว่า พระ
 พุทธศาสนา ของเรานี้ แม้อยู่ในเกณฑ์ที่จะเรียกว่า
 ศาสนา ก็ทำได้เป็น Religion ตามความหมายในภาษา
 ต่างประเทศไม่ เพราะว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา
 ที่สอนให้พึ่งตนเอง ความวิเศษทั้งหลายไม่ใช่อยู่ที่

ความลึกลับ ความวิเศษทั้งหลายอยู่ที่มนุษย์ ถ้า
มนุษย์เฝ้าเวลาสั่งสมความทุกข์ร้อน ก่อความเดือดร้อน
เผาผลาญตัวเองได้ มนุษย์ก็ต้องฉลาดสามารถทำลาย
ความทุกข์ หรือแก้สิ่งผูกมัดตัวเราเองได้.

พระพุทธศาสดาสอนให้พึ่งตัวเอง ไม่มัดไม่ขัดไป
ให้เทวดาหรือพระผู้เป็นเจ้า เพราะฉะนั้น พิจารณา
ตามคำจำกัดความเทียบกับคำ Religion จะเห็นได้ว่า
พระพุทธศาสดาไม่ใช่ Religion แต่เวลาเราเขียนเป็น
ภาษาอังกฤษ จำเป็นต้องใช้คำ Religion เรียกว่า
เป็นการใช้อย่าง under protest คือใช้ภายใต้การ
คัดค้าน ต้องใช้เช่นนั้น เพราะว่าถ้าไม่ใช่ก็พูดกันไม่
รู้เรื่อง คำว่า Religion แม้จะหมายความถึงการ
บูชาพระผู้เป็นเจ้า และพระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้
นับถือบูชาพระผู้เป็นเจ้า ตามที่ศาสนิกชนศาสดาอื่น
นิยม แม้เช่นนั้น เพื่อประโยชน์ในทางสติปัญญากรณ
หรือเพื่อประโยชน์ที่จะให้พึ่งรู้อะไร บางที่เราที่ใช้ศัพท์

Religion แก่พระพุทธศาสนาในภาษาอังกฤษไปด้วย.

มาถึงคำจำกัดเกี่ยวกับคำ *ปรัชญา* คำว่าปรัชญา
 แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Philosophy ซึ่งเป็นคำมา
 จากภาษากรีกอีกคำหนึ่ง Philos แปลว่า "รัก" Sophy
 หรือ Sophos แปลว่า ความรู้ Philosophy จึงแปล
 ว่า รักในความรู้ แต่อันนี้เขาไม่แปลตามความหมาย
 ตรงตามศัพท์ คือเขาไม่แปล word by word คำว่า
ปรัชญา อธิบายกันไปอธิบายกันมา หมายความว่า
 ความรู้ที่ประเสริฐ หรือเป็นความรู้ที่เราได้
 พยายามค้นหามาให้ได้ความแน่ใจดีที่สุดเท่าที่
 จะค้นได้.

ปัญหาเรื่องปรัชญาเป็นปัญหาใหญ่ ซึ่งจะได้กล่าว
 ในตอนต่อไปว่า นายกตมาคมปรัชญาในสหรัฐอเมริกา
 ได้รู้สึกในปัญหาเฉพาะหน้าอย่างไรบ้าง ในที่นี้จะ
 ให้เห็นว่า ส่วนที่ปรัชญาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับ
 ๔ อย่าง ดังนี้ ตามคำอธิบายในเรื่อง Philosophy

ของ John Cabourn คือ

อย่างที ๑ เกี่ยวกับศีลธรรม Ethics or Moral philosophy เขาก็พยายามหาเหตุผลว่า อย่างไรจึงจะเป็นศีลธรรม หรือจะเป็นธรรมจรรยาอันดีงามของมนุษย์ คิดกันไปคิดกันมาเพื่อให้ได้ข้อคดงว่า ธรรมจรรยาดีอะไร และทำอย่างไรธรรมจรรยาของมนุษย์ จึงจะดีงาม.

อย่างที ๒ เกี่ยวกับการเมือง Political philosophy ในทีนไม่จำเป็นต้องอธิบาย จึงจะขอผ่านไป.

อย่างที ๓ เกี่ยวกับความงดงาม Aesthetics คือ ในแง่เกิดปัญหาขึ้นมา คน ๓๐ คน ใครไม่ตรงกันดีกอย่าง เช่นของอย่างหนึ่ง คนหนึ่งว่างาม แต่อีกคนหนึ่งกลับไม่ชอบ เพราะฉะนั้นก็ปรัชญาสาขานี้ จึงพยายามหาจุดรวมของคนทั้งหลาย พยายามชี้แจงความดีงามของสิ่งต่าง ๆ ชี้แจงความงดงามในธรรมชาติ หรือในเอกภพ คือ Universe นี้ว่า

อยู่อย่างไรมั้ง ซ่อนกัมนัว่าอยู่ใน Scope ของปรัชญา
ด้วย.

อย่างที่ ๔ เมตาฟิสิกส์ Metaphysics เราแปล
กันว่า “อภิปรัชญา” คือปัญหาที่กว้างด้วย Universe
หรือสากลโลก หรือเอกภพนี้ มีความเป็นมาอย่างไร
ตั้งแต่จริงในธรรมชาติคืออะไร ฝรั่งสนใจในเรื่องนี้มาก
เมื่อเข้ามาในประเทศไทย มาเที่ยวตามวัด มักถาม
เกี่ยวกับ Metaphysics เสมอว่า โลกนี้เป็นมาอย่างไร
ใครสร้างหรือไม่สร้าง ปัญหาในทำนองนี้ยังแบ่งเป็น
ปัญหาย่อย ๆ จำแนกออกไปจากชั้นนอกหลายอย่าง
แต่เท่าที่ถกถามานเป็นเพียงที่จะชี้ให้เห็นว่า บริเวณที่
มุ่งหมายกว้าง ๆ ของปรัชญามีอะไรบ้างเท่านั้น.

คราวหนึ่ง วิทยาศาสตร์	คำว่าวิทยาศาสตร์
เราบัญญัติศัพท์จากคำ Science	คำนี้มาจากภาษา
ละติน Scientia แปลว่า ความรู้	ความรู้ในทฤษฎี
ว่าออกจะเกินความหมายกว้าง	เพราะฉะนั้นเราจำ

ต้องให้คำจำกัดความออกไปว่า ได้แก่ความรู้ที่เรา
 ตั้งเกิดได้ทดลองได้ ส่วนวิชาการที่จะทำให้เกิดความรู้
 ดังแต่เราจะกำหนดขึ้นอย่างไร แต่อย่างไรก็ตาม
 เรื่องของวิทยาศาสตร์ ต้องเป็นเรื่องที่เราสามารถแน
 ใจในความรู้ของเรา คือบางสิ่งบางอย่างเราไม่สามารถ
 ทดลอง หรือทดลองยังไม่ได้ เราก็อาจสังเกตไว้หรือ
 จดจำไว้สังเกตซ้ำๆ จากผลที่เกิด หรือทดลองได้ผล
 ต่มน้ำส้ม.

ในการอธิบายขอบเขตของวิทยาศาสตร์นั้น มี
 หดายนคติด้วยกัน บางมติได้แบ่งวิทยาศาสตร์ออก
 เป็นเพียงสองสาขา คือเป็น วิทยาศาสตร์กายภาพ
 Physical science คือวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับวัตถุ
 หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตอย่างหนึ่ง อย่างที่ ๒ วิทยาศาสตร์
 ชีวภาพ Biological science เป็นวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับ
 ชีวิต แต่กระอย่างยังแบ่งสาขาออกไปอีกมาก ซึ่งจะขอ
 งดไม่กล่าว. ในเมืองไทยเราแบ่งอย่างนี้ คราวนี้เกิด

ปัญหาอีกชั้นว่า ยังมีอีกข้อหนึ่งคือ Social science ซึ่งแปลว่า วิทยาศาสตร์สังคม ในเมืองไทยเราไม่ยอมใช้ว่าวิทยาศาสตร์สังคม แต่เรียกเป็น สังคมศาสตร์ ที่ไม่แปลว่าวิทยาศาสตร์สังคม คงเป็นด้วยเนื่องจากเราถือว่าเรื่องสังคมยังไม่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือถ้าจะว่าเป็น ก็เอาไปรวมกับวิทยาศาสตร์ชีวภาพ คือ Biological science ก็เดียวกัน แต่วิชาแบ่งวิทยาศาสตร์ อาจแบ่งได้อีกหลายอย่าง เช่นแบ่งเป็น วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ Pure science กับ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ Applied science. วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ก็คือ วิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วยปรากฏการณ์ และหลักเกณฑ์ของธรรมชาติล้วน ๆ จะเอาไปใช้ประโยชน์อะไรหรือไม่ไม่เป็นประมาณ ส่วนวิทยาศาสตร์ประยุกต์ เป็นวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่นการไฟฟ้า วิทยุ เป็นต้น.

เมื่อพูดถึงศาสนา ปรัชญา, และวิทยาศาสตร์ ใน

คำจำกัดความกว้าง ๆ หรือในขอบเขตแคบมาแล้ว ใน
ขั้นต่อไป ก็ควรจะให้เห็นมากว่าถึงความรู้ดีของ
นักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ว่า เราจะกำหนดยุค
กำหนดตอนกันอย่างไรดี คือถ้าจะสืบสาวกันต่อไปว่า
ศาสตร์ที่ดี ปรัชญาที่ดี วิทยาศาสตร์ที่ดี ก็น่าจะเกิด
มาพร้อมกับมนุษย์ เพราะว่า “นัก” แต่ละนัก คือ
นักศาสนา ก็พยายามอธิบายว่าศาสตร์เก่าแก่ ครอบ
คลุมทุกอย่างหมด นักปรัชญา หรือ นักวิทยาศาสตร์
ก็อธิบายค่อนเข้าหาว่า อย่างนั้นก็เป็นปรัชญา อย่าง
นี้ก็เป็นปรัชญา หรือเป็นวิทยาศาสตร์.

มีเรื่องซ้ำ ๆ ในอเมริกาเรื่องหนึ่ง คือชนกลุ่มหนึ่ง
ประกาศตนเองว่าไม่สนใจในเรื่องใดกันเป็นมาอย่างไร
ใครจะสร้างหรือไม่สร้าง ฉันไม่ใช่ นักปรัชญา ฉันไม่
เกี่ยวข้องกับเรื่องใครสร้างโลกหรือไม่สร้าง ฉันต้องการ
เป็นอิสระ ไม่ต้องยุ่งกับปัญหาเหล่านี้ พระเจ้าจะมี
หรือไม่มีช่างไม่เห็นจำเป็นอะไร ชัณทำให้ นักปรัชญา

คุณยาย พยายามหาวิธีเอาเข้าพวกปรัชญาให้ได้ เขาก็
 แต่งหนังสือขึ้น ซึ่งแจ้งว่าการที่ท่านปฏิเสธว่าไม่ยอมรับ
 เห็นเกี่ยวข้องกับสากลโลก โลกนี้ใครจะสร้างหรือ
 ไม่ได้สร้างก็ช่างมันนั่น ก็เป็นปรัชญาอย่างหนึ่งด้วย
 คือเป็นปรัชญาแบบปฏิเสธไม่ยอมรับอยากเห็นเกี่ยวกับ
 โลก เป็นอันพยายามค้นเข้าหาปรัชญาจนได้.

ฝ่ายวิทยาศาสตร์ ถ้าเราอ่านหนังสือจำพวกที่นัก
 วิทยาศาสตร์แต่งไว้ เช่นหนังสือของยูเดียน ฮักส์ลีย์
 (Julian Huxley) เขาจะพยายามจัดตั้งต่าง ๆ เป็น
 วิทยาศาสตร์ทั้งนั้น เขาว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเกี่ยวกับ
 วิทยาศาสตร์ เช่นในท้องที่ซึ่งพูดอยู่นี้เครื่องขยาย
 เสียงก็ดี, ไฟฟ้า, พัดลม, โต๊ะ, เก้าอี้อะไร ๆ ก็
 เป็นวิทยาศาสตร์ไปหมด เราไม่สามารถหักพัน
 วิทยาศาสตร์ไปได้ อะไร ๆ รอบตัวเรา ผ้าถุงผ้าห่ม
 หรืออาคารบ้านเรือน ล้วนประดิษฐ์ขึ้นด้วย
 วิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ต่างคนต่างอ้าง

รับ ขยายขอบเขตค้ำแห่งวิชาของตนให้กว้างขวาง และพยายามอธิบายว่าที่ใครบอกว่าคนไม่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ปฏิเสธไม่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์นั้น ที่จริงได้เกี่ยวโดยไม่รู้ตัว คราวนั้นจึงเกิดสืบสาวกันขึ้นว่า ถ้ากระนั้นวิทยาศาสตร์มาอย่างไรไปอย่างไรกัน หรือกล่าวได้ว่า คำสอน ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ใครจะเก่ากว่ากันแค่ไหน เพราะถ้าจะอ้างอย่างที่เคยอ้างกันมา แล้ว นักวิทยาศาสตร์ ก็อาจบอกว่ามนุษย์ในสมัยแรก แม้จะไม่มีความรู้ในวิทยาศาสตร์อย่างกว้างขวาง แต่ก็รู้ว่าหนาวเป็นอย่างไร ร้อนเป็นอย่างไร สามารถรู้คุณโทษจากการตั้งเกิดพิจารณาหรือรู้จักวิธีการหลบความร้อนหลบความหนาวได้หรือสามารถทำเครื่องมือจับสัตว์แบบง่าย ๆ ได้ นั่นก็เป็นวิทยาศาสตร์อย่างง่าย ๆ เหมือนกัน คงถ้าจะเถียงกันก็จะตอ้งนั่งเถียงกันเป็นหนักหนาเพราะต่างก็จะกล่าวได้ว่า คำสอน ปรัชญา

และวิทยาศาสตร์ล้วนก็เกิดมาเท่าเทียมกัน คือมาจากสิ่งง่าย ๆ หรือจากการไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรก็เป็น
 ศาสตร์นาปรัชญาและวิทยาศาสตร์เบื้องต้นไปก่อน

การจัดยุคปรัชญาและวิทยาศาสตร์ แบบง่าย

แต่มีวิธีจำแบบง่าย ๆ อีกอย่างหนึ่ง คือว่าถ้าเราจำ
 ยุคเกี่ยวกับปรัชญาและวิทยาศาสตร์ไม่ค่อยได้ เรื่อง
 เกี่ยวกับศาสตร์ในโลกนั้นยกไว้ เพราะว่าศาสตร์ใน
 โลกนั้นมีไม่กัศาสตร์ เราพอจำได้ง่าย ถ้าวมาทาง
 ปรัชญาและวิทยาศาสตร์ เราต้องมาจำ ค. ศ. เกิดตาย
 ของพวกนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์นั้น ๆ ถ้าจะมา
 รวบรวมนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์จะต้องต้องมี
 เกิดกัว่าจะจำได้ ซึ่งมีกัไม่รู้ว่่าเท่าไรเป็นเท่าไร ใคร
 จะจำได้หมด เท่าที่ได้อังเกตแะดองจัดประเภทเทียบ
 กัที่เขาได้จัดกัมาแะดัวในต่างประเทศ คือเขาจัดเป็น

ยุคโบราณแต่ก็มาเป็นยุคทอง แล้วมาเป็นยุคปัจจุบัน
 ซึ่งที่เขาจัดนั้นก็จัดตามระยะที่เกิดของนักปรัชญาและ
 นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้น ถ้าเรามาของจัดใหม่ คือจัด
 เทียบระดับ พ. ศ. ของเรา ก็จะได้ระดับเทียบกันกับ
 การจัดยุคของชาวต่างประเทศ คือปัจจุบันนี้เป็น
 พ. ศ. ๒๔๙๔ เดิมเขายังไม่กับก็จะ เป็น พ. ศ. ๒๕๐๐
 วางหลักการสืบประวัติของนักปรัชญาและวิทยาศาสตร์
 โดยตั้งเกณฑ์ไว้ ๒,๕๐๐ ปี คือก่อนนั้นขึ้นไปเป็นแต่
 เพียงได้มีคำสอนมาแต่มีปรัชญาและวิทยาศาสตร์มา
 แล้วไม่เป็นชั้นเป็นอัน ไม่พอที่จะรู้ได้ว่าเป็นดึกธิไหน
 หรือไม่มีการค้นคว้าอะไรแน่นอน มาตั้งเกณฑ์ใหม่ไว้
 เกณฑ์ ๒,๕๐๐ ปี.

ในยุค ๓,๐๐๐ ปี แรกเรียกได้ว่าเป็นสมัยโบราณ
 (Ancient age).

ถัดมาอีก ๓,๐๐๐ ปี คือถัดจากพินับแรกเราเรียก
 จำเป็นสมัยกลาง (Middle age).

ถัดจากนั้นมาอีก มาอีก ๕๐๐ ปี เป็นสมัยปัจจุบัน
(Modern age.).

คิดอย่างนี้ก็ง่ายต่อไปจะตรวจดูชื่อนักวิชา-
ศาสตร์หรือนักปรัชญาที่เปิด Encyclopedia เห็น
มีเกิดกำหนดได้ทันทีว่าเขาเป็นนักวิชาศาสตร์หรือ
นักปรัชญาสมัยโบราณ สมัยกลางหรือสมัยปัจจุบัน
ในสมัยปัจจุบันก็คิดเป็นศตวรรษหรือ Century นี้
แต่ Century ที่ ๑๖ มาเป็นสมัยปัจจุบัน วิชากำหนด
ยุคอย่างต้ง ๒,๕๐๐ ปีเป็นเกณฑ์ในการจัดเช่นนี้เข้าใจ
ง่าย และในการจัดยุคเช่นนี้ นักปรัชญาผู้หนึ่งเป็น
ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยประเทศอังกฤษ ได้ยอม
รับว่าน่าจะให้ศาสนาเป็นของเก่าแก่กว่าเพื่อน ส่วน
ปรัชญาและวิทยาศาสตร์มาคู่กัน ที่เขากำหนดได้ว่า
เป็นปรัชญาและวิทยาศาสตร์ก็โดยค้นคว้าได้จากเอก-
สารต้งแต่สมัยของกรีก เมื่อได้กล่าวถึงลักษณะของ
ยุคที่จะพึงกำหนดง่าย ๆ แล้ว จะยังไม่กล่าวถึงศาสนา

เพราะว่าจะกันเขาไว้พูดคนเดียว จะกล่าวถึงปรัชญา
และวิทยาศาสตร์ในคอนนี้ก่อน.

นักปรัชญาได้พยายามคิดพยายามค้น พยายาม
ความสงสัยเป็นเกณฑ์แบบ นักวิทยาศาสตร์เหมือนกัน
แต่เป็นไปในส่วนลึกที่นักวิทยาศาสตร์ไปไม่ถึง คือ
ถึงเหตุหรือเหตุผลไม่ได้ คือพ้นจากเรื่องวัตถุไป พ้น
จากส่วนที่นักวิทยาศาสตร์ค้นได้ - นักวิทยาศาสตร์
ไม่สามารรถอธิบายสิ่งใดได้ จากการสังเกตทดลองก็
ถึงนักปรัชญา นักปรัชญาจะคิดไซ้ซอขึ้นไปเช่นทำไม
จึงมีโลก อะไรเป็นสาระที่แท้จริงของโลก โลก
เป็นแต่เปลือกภายนอกอะไรที่เป็นสาระของโลกที่แท้
จริงยังมีอยู่ คิดไปคิดมากก็ถึงทฤษฎีกันชน คงไปคงมา
ก็ถูกจับเผาไฟกันบ้างอะไรอื่นบ้าง คือสมัยที่ศาสนา
คริสต์มีอำนาจในยุโรป พวกนักปรัชญาและนักวิทยา-
ศาสตร์เกิดไปคิดกันว่า ที่เราคิดกันว่าโลกเป็นศูนย์
กลางมีดวงอาทิตย์ดวงจันทร์เดินรอบโลกนั้นไม่จริงเสีย

แล้ว น่าจะเป็นว่า ดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง โลกและดวงจันทร์พร้อมทั้งดวงดาวอื่นๆ เว้นรอบดวงอาทิตย์มากกว่า เมื่อเกิดนักคิดอย่างนั้น พวกนิยมตายไม่ยอมถูก็มีตปาก ไม่ยอมลดระความคิด เทียบนำความคิดของตนออกประกาศด้วยการแต่งปาฐกถาในที่ต่างๆ จึงเกิดการใช้อำนาจกันขึ้น มีการจับเอาเผาไฟ เตี้ยบ้าง ฆ่าเตี้ยบ้าง อะไร ๆ ต่าง ๆ เช่น บรูโน ชาวอิตาลีเตี้ย ถูกจับเอาไฟเผา แต่เดັก็ไปสร้างอนุสรณ์รำยไว้ให้ เผาไฟฆ่าเตี้ยก่อนแล้วจึงสร้างอนุสรณ์รำยที่หลัง เพราะเขาไม่ยอมเชื่อว่าโลกเป็นศูนย์กลาง เขาเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง เขาไม่ยอมเชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้อำนาจยิ่งใหญ่ เพราะระมันความคิดของนักปรัชญาจะว่าแยกออกจากศาสนา ก็ยาก เพราะทางปรัชญามี Scope เข้าไปเกี่ยวกับศัวณด้วย คือเมื่อดาวถึงศีลธรรม หรือพูดถึงเรื่องของ Metaphysics ปรัชญาวิทยาศาสตร์และศานา

ตอนไปอย่างหนึ่ง เห็นไปอีกอย่างหนึ่ง จึงทำให้เกิด
 การขัดแย้งกัน แต่พอมาถึงสมัยพวกนักปรัชญาเช่น
 บรูโน ถูกเผาไฟในระยะ ๕๐๐ ปีหลังของ ๒,๕๐๐ ปี
 ที่เราถือความเป็นยุคปัจจุบัน เรากลับจะเห็นว่าพระ-
 พุทธเจ้าท่านทรงสอนมาแต่ดวง ๒,๕๐๐ ปี ความคิด
 ตรงกันกับทฤษฎาศาสตร์ปัจจุบันคนใดท่านทรงสอน
 โดยไม่ต้องกดตัวถูกจับเผาไฟ และคำสอนของพระ-
 พุทธเจ้า ไม่ได้ทำให้เกิดการบังคับกดขี่ผู้อื่นอย่างใด
 เลย ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ช่างใคร นั่นก็ตัวตนของ
 ฉันทันอย่างนี้ คือในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าเคยตรัสสอนว่า
 “โลก” ไม่ใช่มีอยู่เท่าที่มอญนี้ ยังมีอีกมากมายนัก
 จึงต้องใช้ศัพท์ว่า “สตสหัสสุโลกลชาตุ” คือโลก
 มีอีกตั้งแสน คำสังขยาหรือคำนับเช่นนี้มีใช้ว่ามีเป็น
 แสน แต่หมายความว่ามีความมากมายนับไม่ถ้วน มาถึง
 สมัยปัจจุบัน พวกนักศรัทธาศาสตร์ถ้าได้ค้นคว้าทาง
 พระพุทธศาสนาซึ่งกล่าวไว้ตั้งแต่ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้วจะ

ต้องตำหนิว่า พรรคพวกของเขาถูกเผาไฟเสียหนัก
 ต่อหนัก แต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมาแต่ดวงแต่ระยะ
 กาดคักดำบรรพ ยังมีอีกหลายอย่าง ที่พระพุทธเจ้า
 ทรงแสดงมาแล้ว ถ้าเราพิจารณาดูแล้ว นักวิทยา-
 ศาสตร์คริสต์สมัยปัจจุบันเห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านทันสมัย
 แม้กาดเวดจาจะดองมา ก็ไม่จำเป็นจะต้องไปดัดแปลง
 คัมภีร์ใหม่.

คราวนี้เนื่องจากคนด่ามัญรู้งักกันว่า นักปรัชญาที่
 ได้แต่งตำราหรือพูดอะไรไป ถ้วนแต่เข้าใจยาก ถ้า
 ไปซื้อตำราปรัชญาเขามาอ่าน จะปวดหัว ถ้าไม่มีพิน
 ความสนใจมาก่อน จะต้องมี Dictionary ไว้ค้น
 ศัพท์เฉพาะ นักปรัชญาคนหนึ่ง ๆ ก็ตั้งศัพท์เฉพาะ
 ของตัวเขาใช้ ใครจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจอย่างไร
 ก็ช่าง ฉันทเข้าใจของฉันทอย่างนักแฉ่วกัน ต่อมาถึง
 ๒๐๐-๓๐๐ ปี พวกกรุนต์ดังกก็พยายามอธิบายศัพท์นั้น
 ตามความเข้าใจของคนอีกคนหนึ่ง เพราะฉันทงักทำ

ให้เกิดความคิดในหมู่คนปัจจุบัน ว่านักปรัชญาเป็นพวก
 ที่ดีแต่คิด แต่ทำอะไรก็ไม่ได้ นักปรัชญาชั้นหลังก็
 พยายามที่จะให้คนนิยม บางคนพยายามชวนคนให้คิด
 เขาแต่งหนังสือขึ้นให้ชื่อว่า Think or Be Damned
 จงคิดมิฉะนั้นจะถูกแช่ง เขาพยายามชักจูงคนมาคิด
 แต่คนก็ยังไม่ค่อยนิยม บอกว่าภาษาของพวกเขาฟัง
 ไม่รู้เรื่อง จึงเกิดแบ่งปรัชญาออกเป็นสอง คือเป็น
 Lay philosophy หรือ Non-Professional philosophy
 จงเรียกว่า ปรัชญาข้างถนน หรือ ปรัชญาชาวบ้าน
 ไม่ใช่ปรัชญาอาชีพก็ได้ ที่มนุษย์จะพูดกันรู้เรื่องก็
 เป็น Lay philosophy อย่างหนึ่ง ถ้าเป็นอย่างมี
 หลักฐานมีคำจำกัดความมากมาย ก็ต้องเป็นปรัชญา
 อาชีพ Professional philosophy อีกอย่างหนึ่ง
 คราวนี้เมื่อเกิดเสียงประชาชนเบือนนักปรัชญาทั้งหลายไป
 นายถนัดมากมปรัชญาในสหรัฐอเมริกา จึงเขียนหนังสือ
 ขึ้นเล่มหนึ่ง มีทำนองคล้ายน้อยออกน้อยใจว่า ทำไม

คนจึงบ่นกันว่าปรัชญาไม่มีประโยชน์ ครั้นจะขออธิบายแซกสักเล็กน้อย คนธรรมดา หรือพวกคนชาวบ้านที่อยู่ตามบ้านเรือน พวกเจ้าหน้าที่ของชายเขาจะรู้สึกว่ามันมีความจำเป็นที่จะต้องคิดว่า โถงไหนใครสร้าง หรือมีอะไรแท้จริงอยู่เบื้องหลัง ซึ่งนักปรัชญาคิดกันหนาว่า โถงนั้นแท้จริงมีอะไรจริงแท้ที่อยู่เบื้องหลัง มีแบบหรือมีกะดวน (Pattern) ของมันอยู่ในภายใน เช่นอย่างมะม่วง ใบมะม่วงก็ต้องมีแบบหรือกะดวนของมันอย่างหนึ่ง ใบมะม่วงที่ไหน ๆ ก็รักษาแบบของมันอยู่อย่างนั้น หรือทุเรียนออกดูมาก็เป็นแบบทุเรียน ต่างก็มีแบบหรือกะดวนของตน ๆ มนุษย์ก็มีแบบเป็นมนุษย์ ข้างนอกนั้นเป็นดังไม่จริง ดังที่จริงนั้นคือทศกัณฐ์แบบไว้ได้ ซึ่งอยู่ตักเขาไปอีก ที่พวกทนายของชายพวกชาวบ้าน ไม่มีใครจะมานั่งคิดอย่างนี้ไปขายของตักว่า ถ้าจะคิดก็จะคิดแต่ว่าค้าขายได้กำไรเท่าไร ถ้าคิดอย่างนักปรัชญาก็เห็นว่ากตัญญูใจเปล่า ๆ

ไม่เห็นได้ประโยชน์อะไร. นักปรัชญาอาชีพที่รวมกลุ่มกัน เขามีสมาคมชื่อ Philosophical Association นักปรัชญาอาชีพเหล่านี้ เกิดเดือนร้อนในวิชาของคฤภคฤคนจะนิยมน้อย จึงแต่งหนังสืออธิบายว่า ชัยว่านักวิชาปรัชญาไม่มีประโยชน์ แท้จริงมีประโยชน์ เช่น เขาตั้งปัญหาว่า ทำไมคนเราจึงต้องกินแคะนอน เขาว่าถ้าคิดอย่างง่ายเกินไป อย่างนี้ไม่เป็นปรัชญา เพราะตอบได้ง่าย ๆ ว่า กินต้องกินข้าวก็เพราะหิว หรือเพราะร่างกายต้องการอาหาร แต่เมื่อหิวแล้วกินก็ยังคงหิวอีก คือกินแล้วกินอีก ดังนั้นเราจะกินไปทำไมกัน หรือปัญหาว่าคนเราทำไมต้องนอน นี้ไม่แปลก เพราะการนอนเป็นการพักผ่อน แต่ตลอดชีวิตของคนเรา สวมคิดว่ามีอายุอยู่ ๓๐๐ ปี จะเป็นเวลานอนเฉลี่ยเกือบ ๕๐ ปี จำเป็นอย่างไรรจึงต้องนอนมากอย่างนั้น ดูไม่เห็นน่าจำเป็นเลย เกิดปัญหาอย่างหนึ่ง เขาว่าเขาปรัชญามากก็คิดจึงจะมีประโยชน์ เมื่อเขาคิด

กันอย่างนี้ ในสมัยปัจจุบัน ท่านคงเคยได้ยินชื่อคน
 สำคัญ ๒ คน คือ จอน ดิวอี้ (John Dewey) ผู้เป็น
 นักการศึกษา กับ เฮนรี เอ. วอลเลซ (Henry A.
 Wallace) ผู้เป็นนักการเมือง เขาเขียนคำร่ากันใหญ่
 ด้วยเกรงว่าคนจะไม่สนใจในปรัชญา พยายามนำม
 มาหาเรื่องในปัจจุบัน ๕ ให้เห็นว่าอย่าตกใจไปโดย
 ปรัชญาไม่ใช่ของยากอะไรเกินไป เช่น ดิวอี้ บอกว่า
 คำว่า Wisdom ซึ่งแปลว่าปัญญาไม่ควรจะหมายถึงไป
 ในทางปัญญาธรรมดา ควรมีรากฐานไปในทาง
 ศีลธรรม เพียงปัญญาธรรมค้ำย้อมคุ้มครองตัวไม่ได้
 ปัญญาที่ดีแท้ควรเนื่องอยู่ในศีลธรรม คือ base on
 morality แปลว่าพวกนี้ได้ดำเนินแล้วว่า พุดไปหน้าท่วม
 หุ่น ก็ไม่ค่อยมีประโยชน์ ยากที่ใครจะเข้าใจได้ จึงใช้
 วลีใหม่ เปลี่ยนเป็นรูปคนเข้าสู่อำนาจศีลธรรม โดยวิธีเขียน
 หนึ่งร้อยง่าย ๆ ขน.

๑. Wisdom is not an intellectual term. It is a moral term.

นายเซ็นรี เอ. วอดเดซ อธิบายบ้างว่า ปรัชญา
 มีมากก็จริง แต่จะกล่าวแล้วเวदानักคือ Political
 philosophy คือเป็นปรัชญาการเมือง อะไร ๆ ก็ไม่
 หนักการเมืองไปได้ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ อย่างด้วยกัน
 คือ-เผด็จการ ๓, มาร์กซิสม์ ๓, ประชาธิปไตย ๓. ใน
 ๓๕ จะไม่ขอก้าววิจารณ์อะไร ๆ ทั้งนี้ แต่จะขอชี้ว่า
 พวกนี้จะให้ประชาชนหันมาจากความรู้ดีที่ว่าปรัชญา
 เป็นเรื่องยาก มาสู่ความรู้ดีว่าเป็นเรื่องง่าย ด้วย
 เกรงว่าประชาชนจะหันหลังให้ปรัชญาเสีย.

พูดมาถึงเพียงนี้ เราก็มีโอกาสตรวจดูพระพุทธรูป
 คำสอนของเราบ้าง พระพุทธรูปเจ้าสอนให้เหมาะแก่คน
 ทุกชน ๒ ๒, ตั้งแต่ขนาดคนธรรมดา คือคนครองเรือน
 ตลอดจนถึงคนที่ใคร่หาความสูงบนสูง ๒ แต่จะขนาดมี
 หัตถ์กรรมสอนไว้ทุกชน ๒ คือตั้งแต่คนครองเรือนตลอด
 จนกระทั่งผู้ออกบวช ๒ ต้องการหลุดพ้นจากความยุ่ง
 ยากของโลก. ในการสอนเช่นนั้น บางทีก็มีเสียง

กล่าวว่ พระพุทศาคณาเป็น เรื่อง นอกฟ้าบ่าหิมพานต์
 เป็นเรื่องยากฟังไม่รู้เรื่อง ดอนอะไรจะเกณฑ์ให้ไป
 นิพพานเดี่ยเรื่อยอย่างนักม หรือบางคราวสอนให้
 มีขันติความอดทน หมายความว่าถ้าจะต้องทะเลาะ
 กับใครก็อย่าทะเลาะกับเขาเลย เงียบ ๆ เดี่ยเฉอะ
 ทำใจหูเดี่ยบ้าง ถึงเขาจะแตกคั้นว่าเดี่ยคดีย่างไร
 ก็ทำไม่ได้ยินเดี่ยบ้าง หุด ทำเป็นหูหนวกเดี่ยบ้าง บาง
 ที่ทำให้คนหนุ่ม ๆ เดือดร้อนชักโกรธว่า คุณหรือพระ
 พุทศาคณาสอนอะไรอย่างนี้ มาสอนให้ทนให้เขาดู
 หมิ่นเหยียบจุมูกันเด้น บัญหาเหต่านพวกเราคอจะ
 ได้ช่วยกันชูแจ่ง เพราะว่าที่จริงพระพุทศาคณาไม่ใช่
 เป็นเรื่องยากเกินไป แต่ที่ใคร ๆ บ่นว่ายากก็เพราะ
 ไปหยิบเอาตรงที่ยาก ๆ ขนมาพิจารณา คือเปรียบ
 เหมือนเราเรียนชั้นประถมหนึ่ง แต่ไปเก็บเอาเรื่อง
 ชั้นมัธยมแปดหรือชั้นมหาวิทยาลัยมาคิด ก็ย่อมจะ
 รูด้กว่ายากเป็นธรรมดา เพราะมีความรู้ไม่คิดต่อกัน

แต่ถ้าคิดให้เป็น คือคิดเป็นขั้น ๆ คิดไปที่ละขั้น ให้พอ
 สัมกับฐานะที่จะประพฤติปฏิบัติได้ จะเห็นได้ว่าพระ
 พุทธศาสนานี้ง่าย พระพุทธศาสนาจะเป็นหลักสำหรับ
 ชีวิต เพราะฉะนั้นเราควรจะพูดถึงพระพุทธรูป
 ในแง่ก่อน แล้วจึงค่อยกล่าวถึงพระพุทธรูป
 สูง ๆ ขึ้นไป ที่สอนให้ตั้งบรรทัดฐาน เป็นอย่างไร.

เราจะเห็นได้ว่าปัญหาที่ยุกยากอยู่ทุกวันนี้ เป็น
 ปัญหาเรื่องการตั้งค่านิยม เรื่องการทะเลาะกันบ้าง
 วิวาทกันบ้าง เรื่องต่างก็ไม่ค่อยใช้บ้าง ปัญหาที่ยุกยาก
 เกี่ยวกับคนแก่คนเจ็บใช้ไม่ได้มลาย หรือปัญหาที่ยุกยาก
 เกี่ยวกับความเป็นไปในครอบครัว ในเรื่องเข้าใคร
 ไม่คิดบ้าง หรือบางทีก็ปัญหาเรื่องมีศัตรูเป็นต้น เหล่านี้
 พระพุทธรูปสอนไว้ได้จริง คือสอนชาวบ้านที่สอน
 ให้ตั้งค่านิยมได้เป็นเบื้องต้น เช่นในด้านความสุจริตของ
 กุฎีหัตถ์ ท่านก็สอนไว้ว่า.

สุขเกิดจากการมีศตางค์ใช้ นี้เป็นข้อหนึ่ง.

ข้อ ๒ สุขเกิดจากการได้ใช้ดีต่าง ๆ มีดีต่าง ๆ แล้ว
ต้องรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ ถ้ามีดีต่าง ๆ แล้วไม่ได้ใช้
ก็ไม่ได้รับความสุข.

ข้อ ๓ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ใครที่เคยเป็น
หนี้คงจะเคยรู้อดีแล้ว ว่าการเป็นหนี้เป็นการ
ทรมาณจิตใจอย่างทารุณเพียงไร.

ข้อข้อที่ ๔ คือสุขเกิดจากการประกอบกิจการงาน
ที่ปราศจากโทษ ไม่ต้องมีความเดือดร้อนใจคอยหลบ
หัดจากผู้จับกุม.

สุขของผู้ครองเรือน คือสุขที่เกิดแต่การมีทรัพย์
และได้ใช้ทรัพย์ ทั้งไม่ต้องเป็นหนี้ และสุขเกิดจาก
การประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ จะไปไหนมา
ไหนก็ได้ตามสบาย ไม่ต้องคอยหลบคอยเดียงใคร
ทั้ง ๔ ประการนี้ ใครบ้างไม่ต้องการสุขอย่างนี้ ก็
ต้องการด้วยกันทั้งนั้น เป็นการดีนอนอย่างง่าย ๆ.

และเรื่องง่าย ๆ ที่เกี่ยวกับการตั้งตนยังมีอีก พระ

พุทธศาสนาสอนให้พึ่งตัวเอง ให้เห็นว่าตัวเราเองย่อม
 จะประสิทธิ์ประสาททุกสิ่งทุกอย่างได้ ก็สอนให้รู้จัก
 ประโยชน์ในปัจจุบัน คือให้มีความหมั่นขยันหาทรัพย์
 ในทางที่ชอบ แล้วรู้จักเก็บรักษา ซึ่งหมายความว่า
 รู้จักใช้ทรัพย์ในทางที่ควร ไม่ใช่เก็บไว้ไม่ใช่เสีย และ
 รู้จักคบเพื่อนที่ดงาม ให้รู้จักดำรงชีวิตอยู่พอเหมาะสมควร
 สอนอย่างนี้ ถ้ามองว่าเป็นเรื่องยากเกินไปหรือ เป็น
 เรื่องนอกฟ้าป้าหิมพานต์หรือ ก็จริงก็เป็นเรื่องความ
 หนักไปในบ้าน ในชีวิตประจำวัน และในที่ทำการ
 ทั่วไป.

ขั้นต่อไป ในกาที่เราจำเป็นต้องติดต่อกับคนอื่น
 ปัญหาว่าทำไมเราจะผูกมิตรได้ได้ หรืออย่างบางแห่ง
 มีปัญหาเกี่ยวกับนักเลง ก็สอนไว้เสร็จ ในสิ่งควรหรือ
 ไม่ควรอย่างไร การสอนเช่นนี้นายกนักหรือ จะเห็น
 ได้ว่า ไม่ใช่ยากเสียแล้ว พระพุทธศาสนาจำเป็น
 สำหรับชาวบ้านด้วย คือถ้าชาวบ้านไม่สามารถแก้

ปัญหาเรื่องการตั้งตัวหรือการครองชีพให้ตก ก็ไม่มี
 บ้านจะอยู่ด้วยซ้ำ จะมีแต่ความยุ่งยากเดือดร้อน คน
 โบราณกล่าวไว้ว่า เปรียบเหมือนปลาอยู่ในน้ำ ถ้า
 น้ำมากปลาก็เวกว่ายไปมาสบาย ถ้าน้ำน้อยปลาก็
 ว่ายกระทบกัน ในครอบครัวก็เช่นเดียวกัน ถ้าน้ำ
 กดากคืออดตายก็มีมาก ปลาคือคนก็อดตาย แต่ถ้าน้ำ
 อดตายก็อดตาย ปลาที่อดมาซึกในครอบครัวก็จะเกิด
 การกระทบกัน มีเรื่องอะไรนิดหน่อยก็หงุดหงิดไม่
 พอใจกัน แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับปัญหาไว้เสร็จ
 อย่างที่เราจะเห็นได้ ไม่ใช่ที่เราจะต้องหาคำอธิบาย
 ใหม่ คำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว
 ไม่ใช่เรื่องยาก แม้ที่ยากก็มีอยู่ ถ้าประสงค์จะรัก
 เหยนเดือนชนชนไปได้ เหมือนเดือนชนเรียนเบนชน
 มัชฌิมอุตุมก็ได้ พระธรรมมีอธิบายไว้ให้เห็นเป็นขั้น ๆ
 เรื่องธรรมชั้นสูงควรจะทราบด้วยว่า ถ้าพระพุทธเจ้า
 จะทรงสอนแต่เพียงเท่าที่บางคนเห็นว่าง่ายเท่านั้น พระ

พุทธเจ้าไม่ต้องสอนก็ได้ ใคร ๆ ก็พูดได้สอนได้ แต่
 การที่สอนโดยดำดบดงแค่นี้ คำจนวนสูง ก็เป็นเครื่อง
 แสดงว่าเหมาะแก่คนทุกชั้นทุกประเภท ฉะนั้นเพราะ
 คอมนสูงนี้ใครสอนก็ไม่เหมือน เพราะชี้แจงราย
 ละเอียดในการปฏิบัติไว้เสร็จ ไม่ใช่ปล่อยให้หาทาง
 เขาเองตามบุญตามกรรม.

ชาวยุโรปได้เขียนข้อความวิจารณ์พระพุทธานุชา
 ไว้เมื่อปีที่แล้วมาว่า พุทธถึงอนาคตของพระพุทธานุชา
 แล้ว พระพุทธานุชามีอนาคตแจ่มใสกว่าทุกศาสนา
 เพราะพระพุทธานุชา ไม่มีรากฐานอยู่บนความเชื่อ
 อย่างมงาย หรือบนลัทธิพิธีกรรมใด ๆ บนความ
 สะเทือนใจหรือบนฮาเวค (Emotion) ทั้งนี้เราจะเห็น
 ได้ว่า ศาสนาหลายศาสนาสอนไปในทางให้ชอบขลัง
 หรือกระทำตามพิธี เช่นสอนว่า ต้องทำพิธีบูชา หรือ
 ถวายนาคอันยาวนานครั้ง ๆ ต้องมีความภักดีต่อ
 พระผู้เป็นเจ้าของพระทุกข์ ส่วนพระพุทธานุชาตรงสอน

ว่า บุคคลสามารถพ้นทุกข์โทษภัยได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติ พระพุทธศาสดาสอนไม่ให้เกิดอยู่เพียงเปลือกนอก แต่สอนให้มีวิชาใหม่ วางรากฐานอยู่บนสติปัญญาและการหาเหตุผล การสอนเช่นนั้นนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์อ้างกันว่าพระพุทธศาสดาเข้ากันได้ เพราะฉะนั้นเขาจึงว่าพระพุทธศาสดาเป็นปรัชญามากกว่าจะเป็นศาสดา พระพุทธศาสดาสอนให้เขาคิดได้อย่างอิสระ ใครจะคิดอย่างไรก็ได้ เจริญคิด ให้หาเหตุผลได้อย่างเต็มที่ แต่อย่าคิดอย่างเดี๋ยวจนให้ปฏิบัติไม่ได้ด้วย และข้อสำคัญจะคิดหรือทำอย่างไรก็แล้วแต่ ขอให้สามารถช่วยตนให้พ้นจากความทุกข์ได้อย่างจริงจังก็แล้วกัน. พวกนักวิทยาศาสตร์ก็ชอบ เพราะว่าพระพุทธศาสดาไม่สอนอย่างเลื่อนลอย หรืออย่างที่เราเรียกว่าเก่งความจริง นักปรัชญาอาจเก่งความจริงได้ เพราะเหตุที่ว่าในสิ่งที่หมดทางพิสูจน์ ก็ยอมให้คิดเดาหรือเก่งความจริง พระพุทธศาสดาไม่ยอม

ให้มีการเตา การเตาก็อาจถูกบ้างผิดบ้าง เหตุนี้ คำสอนของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่เรื่องที่จะนึกเก่งหรือ เต่า หรือนกครม ๆ จนมาว่าควรจะเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ความรู้จะต้องเกิดจากการประสบการณ์ คือ ได้ผ่านพบประจักษ์มาด้วยตัวเอง คำว่าการประสบการณ์ในที่นี้ แปลมาจากคำว่า เอกซพีเรียนซ์ (Experience) คือพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงพบความจริงจากการทรงเอาพระชนมชีพของพระองค์เองเข้า ทดลองดูว่า ความจริงนั้น ๆ เป็นอย่างไร ทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดว่าเป็นเรื่องสำคัญในทางจิตตใจ หรือทาง อารมณ์มีลักษณะอย่างไร จะต้องผ่านการทดสอบด้วย คັນควาด้วยพระองค์เองมาแต่บัดนั้น เป็นการทดลอง อย่างทรงวางชีวิตเป็นเดิมพัน ก่อนก่อนตรัสรู้ถึงกับ ทรงตั้งพระทัยว่า “แม่เนื้อและเลือดจะแห้งเหือดไป เหลือแต่หนัง เส้นเอ็นและกระดูกก็ตาม ถ้าไม่บรรลุ จะไม่ยอมลุกขึ้น” พระองค์คงตั้งใจดังนี้ในวันที่สุดที่

พระองค์จะตรัสรู้ คือภายหลังที่ได้ทรงทอดลงมาแล้ว เป็นเวลา ๖ ปี ทรงยอมสละชีวิตถ้าไม่สามารรถค้นพบความจริงได้ ฉะนั้นพระองค์ไม่มีความกังวลห่วงใยในสิ่งใด พระหฤทัยปลดปล่อยร่าเริงสบาย ในที่สุด ในยามสุดท้ายแห่งราตรี ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงเห็นความจริงอันเป็นที่แน่พระหฤทัย.

กล่าวโดยขั้นสูง พระพุทธศาสดาสอนไว้สูงมาก แต่อย่างไรก็ดี ย่อมมีการพิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้นนักวิทยาศาสตร์จึงอาชานรับว่าพระพุทธศาสดาคือแท้ นักวิทยาศาสตร์ชอบที่จะเชื่ออย่างไม่งมงาย และไม่มี การเดา การเดาในวิทยาศาสตร์ก็มีบ้าง แต่ในขณะที่ที่เดายังเรียกว่าเป็นสมมติฐาน ครั้นพอพิสูจน์ได้ก็ถือว่าเป็นความจริง. รู้สึกเสียคายน่าเวทนาจำกัค ไม่สามารรถอธิบายพระพุทธศาสดา ในแง่วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะ ตามที่ปรากฏในหัวข้อเรื่องใดคงที่ ตั้งใจไว้ จึงเป็นอันพบครวมๆ ไว้คราวหนึ่งก่อน.

พระพุทธศาสนามาที่ทำให้นักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์คิดต่อมันนั้น เป็นเพราะว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริง ก็ได้รับบอกไว้ว่า ขรรคมของพระองค์ยังเปิดเผยถึงงาม เรื่องนี้ในวิชาบางวิชา หรือบางศาสนา ความรู้อย่างถือว่าดีดกดับ มีการปกปิดไม่ให้รู้ความจริง หรือให้รู้เฉพาะผู้หนึ่งผู้หนึ่ง แต่พระพุทธเจ้าบอกไว้ว่า “ฉันไม่มีกำมือของอาจารย์” หมายความว่า ไม่มีคามจำเป็นอะไรที่จะต้องมีบั้งซ่อนเร้น คำสอนของพระองค์ยังเปิดเผยถึงงาม ไม่กวดการพิศุจน์ กวดอย่างเดี้ยวแต่ว่า คนจะไม่พิศุจน์ แล้วคิดดีใจเอาเดี้ยวเองเท่านั้น เช่นท่านสอนว่าถ้าต้องการสุขสงบ ให้ปฏิบัติตามมรรคมีองค์แปด ซึ่งคงคนด้วยมีสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ จนกระทั่งถึงมีสัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบเป็นที่สุด ปฏิบัติได้ดังนี้ จะทำคนให้พ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ใคร ๆ ก็ทราบและพูดกันไปพูดกันมา แล้วก็คอยดูว่ากิเลสจะหมด

ไปได้อย่างไร. เมื่อพูดกันอยู่แต่ไม่ลงมือทำหรือปฏิบัติ เช่นจะไปโทษพระพุทธรูปค้ำหน้าย้อมไม่ได้ จะถือว่าเข้า กับพระพุทธรูปค้ำหน้าไม่ได้นั่นไม่ถูก แต่อย่างไรก็ดี ถ้า เข้ากับพระพุทธรูปค้ำหน้าไม่ได้ ก็เข้ากับวิทยาคำสอน ไม่ได้เหมือนกัน เพราะวิทยาคำสอนถือว่าไม่พิศุจน์ ก็ไม่รู้

มาถึงปัญหาที่ค้าง ในเรื่องคนหนุ่มสมัยใหม่ มัก ถ้าวางว่า พระพุทธรูปค้ำหน้าสอนให้เป็นคนซื่อแท้ สอน ให้มีขันติอดทน รู้จักปรานีประนอมกัน แทนการตำ ว่าเขา หรือพูดเสียคือเขา ให้ทำเป็นโง่ไม่รู้เท่า ทำ เป็นไม่ได้ยินเสียงบ้าง ใจหูเสียงบ้างอะไรเหล่านี้ บางคน เดือดร้อนถึงกับเขียนหนังสือตำว่า มาสอนอย่างนี้ ก็เท่ากับเรียกโจรมาปล้นบ้าน สอนอย่างนี้เขาก็ได้ใจ สัมผัสความมีคนมาข่มเหงเรา ก็หนีเขาเรื่อยเช่นหนีหรือ หนีความจริงที่เขาถ้าวเช่นนั้น เป็นเพราะเขาไม่รู้จักรูปพระ พุทธรูปค้ำหน้าอย่างแท้จริง เขารู้แง่เดียวเฉพาะตอนที่

สอนให้อดทน ส่วนคนที่สอนดักหน้าไว้ คือที่สอน
 อย่างที่แพทย์แผนปัจจุบันนี้กระทำกันอยู่นั้น เขาไม่
 ได้คิด.

วงการแพทย์ในปัจจุบันนี้หันมาคิดกันแล้ว เช่นใน
 ประเทศอินเดีย สถิติคนตายทั่วประเทศ เขาคำนวณ
 ถัดออกมาทำให้คนมีอายุอยู่ ๑๐๐ ปี คนอินเดียจะเฉลี่ย
 ได้ว่า มีอายุ ๒๕ หรือ ๒๖ ปีตายหมดแล้ว ในเมือง
 ไทยเราทราบว่ามีเฉลี่ยขึ้นไปได้ประมาณ ๓๕ ปี ใน
 อเมริกาขึ้นไปถึง ๖๐ ปีเศษ ปัญหาอยู่ที่ประเทศอินเดีย
 ตายกันตั้งแต่อายุน้อย ๆ ส่วนในสหรัฐอเมริกาคนมี
 อายุ ๖๐ ปีเศษจึงจะตายทั่วประเทศ ทำไมจึงเป็น
 อย่างนั้น บางคนอาจเห็นว่าการรักษายาของเขา
 ดีกว่าทางเอเชีย คนจึงมีอายุยืนนาน นั่นก็เป็นความ
 จริงส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งนั้นดูเหมือนจะสำคัญ
 กว่า ในที่นี้คงมีนายทหารที่เป็นแพทย์นั่งฟังอยู่บ้าง
 และคงจะทราบว่า การรักษายาเมื่อโรคร้ายไว้

เจ็บเกิดขึ้นแล้ว คงจะสู้การรักษานามัยของกันมิให้
เกิดโรคไม่ได้ คือถ้าปล่อยให้โรคเกิดขึ้นแล้วจึงรักษา
บางทีก็เหตอมอหมอมอทจะเยยวยา ทางที่ตเขาจึงสอน
ให้รู้จักรักษานามัยไว้ให้ดี เขาสอนให้กินเป็นนอนเป็น
กินเป็นนนั้น ถ้าให้รู้ว่าอาหารที่เรากินควรจะมี แคดอร์
เท่าไร. อาหารอย่างไหนมีโปรตีน, คาโบไฮเดรท,
ไขมัน หรือเกลือแร่วิตามินอย่างไร ถ้ากินอาหาร
ไม่ถูกต้อง จะเกิดโรคอะไร เป็นต้น.

เมื่อประชาชนได้มาศึกษาและปฏิบัติตัวในทางที่ถูก
แล้ว ก็ไม่มีใครมีโรคภัยไข้เจ็บ เพราะฉะนั้นจะเห็น
ได้ว่า เขาเพิ่งไปในทางให้รู้จักชีวิตรักษาตัวไม่ให้เป็น
โรค มากกว่าจะเพิ่งไปในทางกำจัดโรคเมื่อโรคเกิด
แล้ว.

ย้อนมาพิจารณาถึงพระพุทธศาสนา ซึ่งบังเกิดขึ้น
๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว แต่ในปัจจุบันทางการแพทย์ยังสนใจ
หันมาเดินตามแบบของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า

ทรงสอนว่า ขยำมั่วรอบแก้คนเกิดการดำ การทะเลาะ
กันจนเคย ควรแก้เสียก่อนจะเกิดเรื่องเช่นนั้น แต่
ถ้าต้องเกิดการดำการทะเลาะกันจนเคยแล้ว ก็สอน
ให้อดทน เพราะถ้าไม่อดทนเรื่องจะมากไปกว่านั้นอีก
ทางที่ดีที่สุดท่านจึงสอนว่า จงกำจัดศัตรูโดยขยำก่อน
ให้เกิดศัตรู จะดีกว่ารอกำจัดเมื่อเกิดศัตรูจนเคยแล้ว
การสอนเช่นนั้นหักเหตมเพียงไร คือของกันไม่ให้เกิด
ศัตรู ก็เหมือนกับการบอของกันไม่ให้เกิดโรค ดีกว่า
ปล่อยให้เกิดโรคแล้วจึงรักษา แต่การแนะนำสั่งสอน
อย่างนั้นไม่ค่อยเห็น เหมือนอย่างทางการแพทย์ที่
แนะนำให้ประชาชนรู้จักรักษาอนามัย เพื่อไม่ต้องเกิด
โรค คนไม่ค่อยเห็นคุณค่า แต่เมื่อเกิดโรคจนแล้ว
จึงตราคาหมอสั่ง ยินยอมทุ่มเทเงินทองในการรักษา
พยาบาลเต็มที่.

และการสอนในพระพุทธศาสนา ก็ไม่ใช่สอนอย่าง
ทิ้งขว้าง ทำอย่างไรจึงจะอยู่กันให้สบายเป็นปรกติสุข

พระพุทธรูปเจ้าที่ทรงสอนไว้ สัมมติว่าถ้าเราอยู่ในสังคม
ท่านก็สอนให้มีธรรมอย่างง่าย ๆ ๔ อย่าง คือ

๑. ทาน การให้ปัน หมายความว่า อย่าเป็นคน
เห็นยวนแน่นจนเกินไปนัก อันแต่คงถึงลักษณะเป็นคน
เห็นแก่ตัว ควรจะรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกันบ้าง
ตามสมควร บ้านเกิดเรือนเคียง มีกิจธุระก็ช่วยเหลือ
กันบ้าง หรืออย่างไม่มีอะไร แยกตัวถ้อยหนึ่งแยกบ้าน
เจ้อจางกันไปถึงยังคิด หรือไปเที่ยวกับเพื่อนฝูงไม่ปล่อยให้
เขาจ่ายฝ่ายเดียว ต้องเอียงเข้าง้าง ไม่เป็นคนใจ
แคบเห็นแก่ตัว รู้จักเสียสละ เช่นนี้ก็เรียกว่าอยู่ใน
ลักษณะทาน.

๒. ปิยวาจา คือพูดกันดี ๆ หน่อย ย่อมทราบ
กันอยู่แล้วว่า ทุก ๆ คนชอบคำพูดไพเราะน่าฟัง คำพูด
ที่ผิดลักษณะขวางหู ขู่ตะคอก ตวาด หยาบคาย อะไร
เหล่านี้ เป็นเครื่องปลุกศัตรู และที่จริงการพูดเพราะ
ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เพียงแต่ใช้ปากของเราพูดให้

ด้ ๆ เท่านั้น ไม่ต้องกังวลว่าจะต้องไปซื้อหาคำพูด
 หรือคำพูดดีหายาก เพราะถูกกักตุนแบบสินค้าแต่
 อย่างไร และที่คำพูดไม่จำเป็นจะต้องหวานแต่เพียง
 กระทั่งพูดแล้ว ผู้ฟังรู้สึกใจอย่างไร ๆ ชอบกต คือพูด
 แต่พอดีสมควร ๆ พูดอย่างที่เป็นการแสดงความจริงใจ
 ผลดีบางอย่างอยู่ที่วาจา พูดดีเป็นเงินเป็นทอง พูด
 เป็นพูดเอาบ้านเอาเมืองกันก็ได้ ดังที่กล่าวกันว่า จะ
 ถูกฆ่าถูกจอบจำก็อยู่ที่ปลายถนน จะมีศรีสง่าก็อยู่ที่
 ปลายถนน.

๓. *อภินิหาร* บำเพ็ญประโยชน์แก่กัน อย่าดูตาย
 เพื่อนฝูงมีชُرระ มีความต้องการเกิดขึ้น ก็ช่วยเหลือ
 ตามกำลัง หมายความว่าเมื่อคนอยู่ในสังคม จะเป็น
 ในครอบครัวก็ตาม ในที่ทำงานก็ตาม เราจะไม่นิ่งดูตาย
 ใครมีชُرระเราจะช่วย หรือเอื้อเฟื้อแม่ในสิ่งเด็ก ๆ
 น้อย ๆ อีกฝ่ายหนึ่งเขาย่อมจะเห็นออกเห็นใจเรา และ
 จะรู้สึกว่าเขาไม่เป็นคนเดียวตายในโลกลง นี้เป็นทาง

หนึ่งที่จะคัดไม่ให้ก่อการทะเลาะวิวาท และไม่ให้ออก
ศักรุชน.

๕. สมานัตตกา ประพฤติตนสม่ำเสมอ ไม่ต่อ
หน้าประพฤตอย่างหนึ่ง ดับหลังประพฤตอย่างหนึ่ง
ทำให้ได้เสมอกันเสมอปดายอย่างนี้ ก็จรรักษาความ
เป็นมิตรไว้ได้

พระพุทธเจ้าทรงสอนสังคหวัตถุธรรม คือ ธรรม
เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวหัวใจ เมื่อปฏิบัติได้ เราจะรู้สึกว่า
จะมองไปทางไหนก็สบายตา ไปไหนก็ไม่มีศัตรู ไม่
ต้องพูดเสียด่าใคร หรือยั่วให้ใครโกรธ นี้พระพุทธ
เจ้าสอนอย่างขำระดังที่เคี้ยว แต่คนเห็นยากหน่อย
เหมือนกับสอนให้รักษานามยี่ห้อ จะไม่เจ็บไข้ แต่
ก็ดื่มคุณถาวรรักษาตัว ไม่รู้จักหมอผู้แนะนำ ครั้น
ไม่สบายไปหาหมอ ยอมดีราคาหมอสั่งเสียเกิน
เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เตรียมไว้แต่ต้นมือ
ว่าอย่าทำให้มีศัตรูเลย ถ้าทำตายศัตรูเสียได้ โดยไม่

ใหม่ศัตรูเลย ก็นับว่าเป็นการปราบโดยไม่ต้องใช้
อาวุธ

แต่ถ้าจำเป็นจะต้องมีศัตรู คือเกิดศัตรูขึ้นเสียแล้ว
ก็ควรจะต้องใคร่ครองดูให้ดี ถ้าพอจะอดทนได้ก็ควร
อดทน ควรตั้งสติคิดให้เป็นตัวเราเสียก่อน สัมมติ
ว่าถ้าทะเลาะกัน ต้องคิดเป็นตัวเราว่า ถียงกัน
ขรรฆมา จะต้องเสียรอย ร้อยอะไรก็ได้ สัมมติ
ถ้าจะทะเลาะกันต่อไปจะต้องเสียแน่ เราก็ควรจะ
พิจารณาเดอกเขาว่าจะเสียรอยหรือเสียแน่ หรือไม่
ต้องเสียเลย เรื่องเช่นนี้ คนหนุ่มคงจะไม่ยอม เพราะ
ถือว่าเสียเท่าไรก็เสียไป จะยอมอดทนให้ใครมา
เหยียบขมุกนัยยอมไม่ได้ ที่จริงท่านก็ได้สอนให้ใคร
มาเหยียบขมุก ท่านสอนให้เราทำตัวให้เขาคิดมา
กราบไหว้จนบถเราต่างหาก เมื่อเช่นนั้นจึงเห็นได้ว่า
พระพุทธศาสดาสอนไว้ดีแล้ว ส่วนคนท้อแท้เมื่อเกิด
เรื่องทะเลาะวิวาทขึ้นแล้วจะต้องตัดสติใจตัวเองว่า ถ้า

ไม่อยากเด็ยร้อยจะเด็ยแค้น หรืออยากจะวิเวทจน
 ต้องไปนอนโรงพยาบาลก็ตามใจ ตามแต่จะเด็กเอา
 นี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าสอนอย่างเอาคุณความดี
 มาเพิ่มให้แก่ตัวเราอย่างวิเศษ ให้เราสามารถดำรง
 ชีวิตอยู่ในโลกได้ อย่างไม่มีศัตรูดีกว่ารอให้มีศัตรูเด็ย
 ก่อน ตอนนั้นแหละที่ทางการแพทย์โฆษณาเป็นการ
 ใหญ่ในการบ่งกัน มิให้เกิดโรคดีกว่ารอให้เป็นโรค
 เด็ยก่อน แต่ฟังทราบเถิดว่า วิชาวปรัชญาหรือวิทยา-
 ศาสตร์ก็ตาม พระพุทธเจ้าทรงสอนมาแต่ ๒,๕๐๐ ปี
 แะไม่น่าแปลกแปลดอย่างใดที่ปัจจุบันนี้ ศาสตร์อาจารย์
 ทงหลาย ต่างหันมานับถอพระพุทธศาสดาอยู่เรื่อย ๆ
 เรื่องที่ได้พูดมานี้พอเป็นบทนำเรื่องพระพุทธศาสดา
 กับปรัชญา แะระวิทยาศาสตร์พอสมควรแก่เวลาเพียงนี้
 ขอตั้งใจอำนวยพรให้ท่านผู้เจริญทงหลาย มี
 ความสุข ความเจริญ ทงกัน.

หนังสือต่าง ๆ

ที่ศึกษาศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
พิมพ์จำหน่าย ผลิตได้บำรุงการศึกษาเป็นการกุศล

๑. คำสอนโดยประดงค์ ของ ดมเด็จพระดังฆราวาส	๑.๕๐ บาท
๒. หดักพระพุทธานุภาพ ของ ดุริโฆภิกขุ	๒.๐๐ "
๓. อริยดัจจกัถะอะไร !	๑.๕๐ "
๔. ไตรัมภกัถะอภัตตคร	๓.๕๐ "
๕. กอถพิชธรรม (ภาคหนึ่ง)	๕.๐๐ "
๖. คายแดวเกิด	๒.๕๐ "
๗. ประชุนิทานดุภษิต	๓.๐๐ "
๘. ปาฐกถาแดคงแกภิกษุบวชใหม่	๓.๐๐ "
๙. พระธรรมเทศนาภาษาองักฤษ
พร้อมทั้งคำแปล	๒.๐๐ "
๑๐. ชุมนุมนปาฐกถา	๓.๕๐ "
๑๑. The Problem of Reincarnation by Swami Ajarananda .. ,	
๑๒. คำบรรยายวิชาปรัชญา ของ ดมคิร บุนาวาศ มหิตายคณ	
๑๓. คำบรรยายวิชาจิตวิทยา " คร. ม.ถ. คุย ชุมด้าย	"
๑๔. คำบรรยายวิชาจิตวิทยาศาสตร์ ของ บัญ โรจนะบุรานนค	"

๑๕. คำบรรยายวิชาชีววิทยา ของ ม.ด.มาโนชญ์ ชุมสาย มี
 หอสมุด
๑๖. คำบรรยายวิชาศึกษาศาสตร์ ส่วนเปรียบเทียบ
 พระพุทธศาสนา ของ สัมภักดิ์ บุราจาศ์
๑๗. ประวัติและตริตรองของปรัชญาเมธี สัมภักดิ์ บุราจาศ์ แปล ๒๕ บ
๑๘. นำเที่ยวในพระไตรปิฎก ของ พระอมรมุนี ๔... บาท
๑๙. ประวัติและการค้นพบของนักศึกษาศาสตร์ คนดำคัมภีร์ของโดก
 สัมภักดิ์ บุราจาศ์ แปล ๒๕... บาท
๒๐. ดั้งคมวิทยา ของ ดร. วิบูลย์ ชรรณวิทย์ ๒๐... "
๒๑. อารยธรรม ,, บัณฑิต โรจนะบุรานนท์ แปล ๓... "
๒๒. เนปาด ,, เด็กยร โพธิ์นันทะ ๒... "
๒๓. ดหประชาชาติกับพุทธสันนิษฐาน ของ สุชีโว ภิกขุ ๒... "
๒๔. ความเห็นย่อใจ " " ๓... "
๒๕. ความรู้รอบตัวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ,, ๑,๐๐ "
๒๖. พระพุทธศาสนาในแง่ปรัชญาและศึกษาศาสตร์ ๓.๕๐ "
๒๗. ขรรมะกับโรคภัยไข้เจ็บ ของ สุชีโว ภิกขุ ๑.๐๐ "

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาเมฆบรรณารักษะวิทยาลัย

หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร

ถนนพระสุเมรุ จังหวัดพระนคร

นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา

พ.ศ. ๒๔๙๔

ศ.๐